

SODIQOVA SH

**ILMIY
IZLANISH
ASOSLARI**

S-73

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O'RTA MAXSUS
TA'LIM VAZIRLIGI**

SODIQOVA SH.

ILMIY IZLANISH ASOSLARI

O'quv qo'llanma

TOSHKENT-2012

Taqrizchilar:

- Eshquvvatov B.T. - O'zbekiston Fanlar Akademiyasi akademigi,
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti professori, t.f.d.
Safarov O.F. - Buxoro OOESTI ilmiy ishlar prorektori, professor

O'quv qo'llanmada, ilmiy izlanish asoslari sifatida ilmiy izlanish, tadqiqot va ijodda falsafaning funksiyasi, ilmiy jarayon formasi, metodi, metodikasi, ilmiy izlanishda til, informatika va boshqalar keltirilgan. Shu bilan birga O'zbekiston ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida ilmiy izlanishning o'rni, metodologiyasi, ta'lim jarayonida ilmiy izlanish texnologik uslubiyati, ilmiy izlanish natijalarining intellektual mulk ekanligi ko'rsatilgan.

O'quv qo'llanma «Servis» ta'lim yo'nalishlari bo'yicha bilim olayotgan oliy o'quv yurti bakalavriat talabalari va shu sohaga qiziquvchi keng o'quvchilar ommasiga mo'ljallangan.

SO'Z BOSHI

Yurtimizning mustaqillik yillarida ta'lim tarbiya tizimini isloh qilish, kadrlar tayyorlashni zamon talablari darajasiga ko'tarish sohasida muhim chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. O'zbekiston hukumati ta'limga islohotlarning barcha bosqichlari uchun ham ustuvor soha deb qarab kelmoqda. Ta'limning bosh bo'g'ini, bu fan va uning doimiy rivojlanishidir. Shuning uchun ham, Kadrlar tayyorlash milliy modelining asosiy tarkibiy qismida: fan - yuqori malakali mutaxassislar tayyorlovchi va ulardan foydalanuvchi, ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini ishlab chiqaruvchi hisoblanadi.

Shuning uchun hozirgi ilmiy-texnikaviy jadal rivojlanish davrida, ilmiy va ilmiy-texnikaviy axborotlarning intensiv ravishda ko'payib borishi, turli fanlardagi bilimlarning o'zgarib, yangilanib borish sharoitida, zamonaviy texnologiyalarning barcha sohalarga kirib borish vaqtida, oliy o'quv yurtida ta'lim yo'nalishi bo'yicha yuqori malakali kadrlarni tayyorlash, ayniqsa, ularning mustaqil ravishda har bir ishda ilmiy-ijodiy yondashishlari, olingan yangiliklarni tadbiq eta bilishlari talab etiladi.

"Ilmiy izlanish asoslari" fanining bakalavriatura o'quv dasturiga kiritib o'qitilishining asosiy maqsadi, talabalarni dastlabki oliy o'quv yurtidagi ta'lim vaqtidan ilmiy izlanish-tadqiqot ishlariga jalb etish, uning natijalarini amaliyotga tadbiq etish va shu bilan birga mustaqil o'ylovli mutaxassislarni tarbiyalashdir.

"Ilmiy izlanish asoslari" fanining bo'lajak bakalavrlar tayyorlashdagi muhim o'rni shundan iboratki, bunda talabalar ilmiy izlanish asoslari haqidagi bilimlarini yanada chuqurlashtirib, tanlangan ta'lim yo'nalishlari bo'yicha, ilmiy izlanish va tadqiqot tajriba ishlarini tashkil etish va bajarish uslubiy qo'llanmalariga ega bo'ladilar, ilmiy izlanish asoslari metodologiyasi, ilmiy-tadqiqot ijodkorlik ilmiy asosini o'rganish bilan birga, o'zlarining ijodiy o'ylovlarini aktivlashtiradilar va har bir masalada erkin ilmiy munosabatda

bo'lishga o'rganadilar. Shu bilan birga, intellektual mulk sohibi bo'lish, ixtirochilik va rasionalizatorlik tushunchalari asoslari, mualliflik haq-huquqi, O'zbekiston Respublikasi sanoat mulkchiligi qonuni, O'zbekiston Respublikasi va chet el ilmiy izlanish-tadqiqot tashkilotlari strukturasi va boshqalar bilan tanishib nazariy va amaliy bilim va ko'nikmalarini oshiradilar.

Talabalar bo'lajak oliy o'quv yurtidagi bakalavriatura tahsil vaqtida o'quv rejasidagi fanlardan kurs ishlari (loyihalari), ilmiy referatlar, ilmiy anjumanlarda ma'ro'zalar, bitiruv malakaviy ishning bajarilishi qoidalari, ularning rasmiylashtirilishiga qo'yilgan talablar bilan tanishadilar.

Shu bilan birga keyingi magistratura vaqtida ilmiy maqolalar, ilmiy-tadqiqot va magistrlik dissertasiyasining bajarilishi, ilmiy xodim bo'lish uchun nomzodlik, doktorlik dissertasiyalar haqida ma'lumotlarga ega bo'ladilar.

Umuman aytganda, kadrlar tayyorlash milliy dasturidan kelib chiqib, maktabgacha ta'limdan ilmiy xodim bo'lib yetishgunga qadar o'qish, tahsil olish, ilmiy ish, tadqiqot va ijod qilish bilimiga ega bo'lishlari kerak. Ilm olish haqida gapirar ekanmiz, bunda Payg'ambarimiz Muhammad sallohu alayxivassalom aytgan so'zlariga amal qilishimiz maqsada muvofiq deb bilamiz: *Ilm-egallang! – derdilar. Ilmy – sahroda do'st, hayot yo'llarida tayanch, yolg'izlik damlarida – yo'ldosh, baxtiyor daqiqalarda rahbar, qayg'uli onlarda madadkor, odamlar orasida – zebu-ziynat, dushmanlarga qarshi kurashda quroldir – deb aytgan so'zlari, ming yildan ortiq vaqtdan beri nihoyatda to'g'riligini isbotlab kelmoqda.*

1. O'ZBEKISTONDA ILMIY IZLANISH ISHLARINING RIVOJLANISHI

1.1. O'zbekistonda ilmiy izlanish ishlarining tashkilotlari

Hozirgi vaqtda ilmiy izlanish ishlarining tashkillashtirish dunyo mamlakatlarida davlat miqyosida – muhim davlat ishlari sifatida olib borilayapti. Chunki, har qanday mamlakatning rivojlanish darajasi, undagi olib borilayotgan ilmiy izlanishlarning qanday darajada olib borilishiga, uning yangi texnika-texnologiyalar yaratilishiga, jamiyat va tabiat qonunlarini o'rganib, hayotga o'z vaqtida tadbiq etganligiga bog'liqdir. Shuning uchun ham, yer yuzidagi minglab ilmiy-izlanish korxonalarida, muntazam ravishda millionlab ilmiy tadqiqot natijalari olinib, tahlil etilib inson hayoti – amaliyotiga tadbiq etib – bashariyat sivilizasiyasining rivojlanishiga hissa qo'shib kelmoqda.

Bugungi kunda O'zbekiston ham o'zining rivojlangan ilmiy izlanish material bazasi keng ilmiy fondi, ilmiy ishlari dunyo miqyosida tan olingan yuqori malakaviy ilmiy kadrlari bilan Markaziy Osiyodagi katta salohiyatga ega bo'lgan ilmiy markaz hisoblanadi. O'zbekiston Respublikasi ilmiy-izlanish kompleksini jami sohalari bo'yicha 363 akademik, oliy ta'lim tashkilotlari tashkil topgan.

- Bunda 102 – ilmiy-izlanish instituti;
- 55 – oliy o'quv yurtlari ilmiy-izlanish bo'limlari;
- 65 – loyiha-konstruktorlik tashkilotlari;
- 32 – ilmiy ishlab chiqarish birlashmalari va eksperimental korxonalar;
- 30 – axborot-hisob markazlari mavjud.

Albatta, bu ilmiy potensial ichida 50 yillik tarixga ega O'zbekiston Respublikasi Fanlar Akademiyasi regionda yetakchi ilmiy va eksperimental markaz hisoblanadi.

Ayniqsa, O'zRFA Yadro fizikasi instituti, "Quyosh - fizikasi" ilmiy ishlab chiqarish birlashmasi, IPO "Biolog" va boshqa ko'plab institutlar nafaqat regionda, balkim dunyo miqyosida tanilgan tashkilotlar hisoblanadi. Yurtimizda, hozirgi vaqtda jami 46 mingdan ortiq, shulardan 2,8 ming fan doktorlari va 16,1 mingdan ko'p fan nomzodlari faoliyat olib borishayapti. Respublikada tayyorlanayotgan yosh ilmiy kadrlarni O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestasiya komissiyasi olib boradi.

Respublika olimlari hozirgi vaqtda ko'pgina zamonaviy fan yo'nalishlarida fundamental va amaliy izlanishlar olib borayaptilar, shulardan matematika, ehtimollar nazariyasi, tabiiy va ijtimoiy jarayonlarni matematik modellashirish, axborot va hisoblash texnikasi, astronomiya, gelogik jarayonlar qonuniyatini o'rganish va mineral - xom-ashyo resurslarini ko'paytiruvchi izlanishlar, hamda tektonika, geofizika, seysmologiya va yer haqidagi fanlarga bog'liq izlanishlar keng ko'lamda olib borilmoqda.

Shu bilan birga qishloq xo'jalik ilmiy-texnika progressining, mikrobiologik sanoat va atrof-muhit xavfsizligining asosi bo'lgan molekulyar genetik, gen-hujayra muxandisligi, biotexnologiya oblastida; biotexnologiyani yaratishda organik va neorganik kimyo, o'simliklar moddasi kimyosi, biologiya va genetik oblastida; ya'ni yuqori samarali ekologik toza o'g'itlar, kam zaharli defoliantlar, yangi dori-darmonlar, o'simliklarni o'sishni rivojlantiruvchi va himoya vositalarini ishlab chiqish, moddalarni kompleks fizikaviy-kimyoviy xossalarni o'rganish, yadro energetikasi va amaliy yadro fizikasi asosi bo'lgan yadro fizikasi va elementar zarralar, radiasion fizika va materialshunoslik ilmiy izlanishlari, hamda tradision bo'lmagan energiya turi bo'lgan - quyosh energiyasi, butundunyo va mamlakatimiz tarixi, madaniy va ma'rifiy

merosimiz, o'zbek tili, adabiyoti va O'zbekiston folklori rivojlanishiga bag'ishlangan ilmiy izlanish ishlari jadal sur'atlarda olib borilmoqda.

Respublika intellektual potensialini rivojlantirish va xalqaro ilmiy madaniy aloqalarni kengaytirish uchun ijtimoiy soha olimlari, ayniqsa tarixchilar, arxeologlar, etnograflar, tilshunos va adabiyotshunoslar katta hissa qo'shib kelmoqdalar. O'zbek xalqining obyektiv tarixini va etnogezini, urf-odatlari va hayot va madaniyatini o'rganish borasidagi ilmiy izlanish ishlari dunyo ilmiy ahli orasida katta qiziqish uyg'otib kelmoqda.

O'zbekiston o'zining fan va texnologiyalari rivojlanishini dunyo hamjamiyati bilan qadamma-qadam hamkorlikda, o'zaro kelishuvida olib bormoqda. Hozirda, O'zbekiston Rio Deklaratsiyasiga, BMTning iqlim o'zgarishi, biologik turli xillik, saholanishga qarshi konvensiyasiga, ozon qatlamini himoyalash Vena konvensiyasiga, xavfli chiqindilarning tashilishi va chiqarilishini nazorat qilish Bazen konvensiyasiga qo'shilib ratifikasiya qilgan. Bundan tashqari yana 12 dan ko'p atrof-muhitni saqlash bo'yicha xalqaro bitimlar va hamkorlik shartnomalariga qo'shilgan.

O'zbekiston hukumati faolligida Orol dengizi va Orol dengizi basseynida ekologik muhitni yaxshilash uchun konsepsiya ishlab chiqildi va bu konsepsiya 1994 yili Markaziy Osiyo davlatlari tomonidan qabul qilindi va bu haqda Xalqaro konferensiya (1995 yil sentyabr Nukusda) o'tkazildi va Nukus Deklaratsiyasi qabul qilindi.

Yurtimiz hayotida turli xildagi Milliy dasturlar ishlab chiqilganki, ularning asosiy vazifasi iqtisodiyotimiz asosiy tarmoqlarini texnologik modernizasiya qilish, eksport potensialini rivojlantirish va O'zbekistonning dunyo hamjamiyatligicha integrasiyasini amalga oshirishdan iboratdir.

Davlatning ilmiy-texnika siyosatida, 2006-2008 yillarga mo'ljallangan analiy tadqiqotlar Davlat ilmiy-texnika dasturlarining nomlari va ular doirasida amalga oshiriladigan ilmiy tadqiqotlarning ustivor yo'nalishlari (DITD-1-11)

O'zbekiston Respublikasi Bosh vaziri Ilmiy-texnika taraqqiyotini Muvofiqlashtirish Kengash raisi tomonidan tasdiqlangan.

Hozirgi vaqtda O'zbekiston ilmiy ahlining 70 % oliy ta'limning 65 dargohlarida faoliyat ko'rsatib kelishmoqda. Shuning uchun yurtimiz ilmiy salohiyati, albatta oliy ta'lim muassasalarining faoliyati bilan chambarchas bog'liqdir.

Jadval-1.1 da O'zbekiston oliy o'quv muassasalarining mustaqilligimizning dastlabki yillaridan rivojlanganligini ko'rish mumkin.

Jadval 1.1

OO'Yu soni	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2006	2008
Jami	54	55	55	57	58	60	60	61	61	61	63	64	66
Shundan Toshkent shahrida	25	26	26	27	27	28	28	29	29	29	31	32	34

Shulardan: universitetlar – 21, institutlar – 44

Sohalar bo'yicha quyidagilarga bo'linadi: texnikaviy – 14, iqtisodiy – 3, ijtimoiy-gumanitar – 16, pedagogik – 6, medicina – 7, agrar (qishloq xo'jaligi) – 4, maxsus (tarmoqlar bo'yicha) – 12, Rossiya V.T.Plexanov nomli iqtisodiyot akademiyasi filiali – 1, Moskva davlat universiteti filiali – 1, Moskva neft va gaz instituti filiali -, Veystmestr universiteti filiali – 1, Singapur-O'zbekiston instituti – 1.

Bularning 33 tasi O'zbekiston oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligiga, qolganlari tarmoqlar vazirligi tarkibida (jadval-1.2).

O'z.R vazirlik va idoralarida	Jami	Universitet	Institutlar
Vazirlik mahkamasi	1	1	0
Tashqi aloqalar vazirligi	1	1	0
OO'MTV	33	15	18
Xalq ta'limi vazirligi	5	0	5
Sog'liqni saqlash vazirligi	7	0	7
Madaniyat vazirligi	4	0	4
Sanoat akademiyasi	1	0	1
Davlat sport qo'mitasi	1	0	1
Pochta va telekommunikasiya agentligi	1	1	0
Minyust	1	0	1
"O'zbekiston temir yo'llari" kompaniyasi	1	0	1
"Qizilqumnodimetallol'tin" konserni	1	0	1
Suv xo'jaligi vazirligi	4	1	3
Chet el OTM filiallari	2	1	1
Xalqaro universitet	1	1	0
Jami:	64	21	43

O'zbekistonda "Ta'lim qonuniga" asosan 1998 yildan ikki darajada – bakalavriatura va magistratura oliy malakali kadrlar tayyorlanadi.

Hozirgi vaqtda 135 dan ko'p bakalavriat ta'lim yo'nalishida, 671 magistratura mutaxassisligi bo'yicha talabalar o'qitilib, o'rtacha 230 ming talaba, 43 ming bitiruvchilar, faqat oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligida 11226 professor-o'qituvchilar, shulardan ilmiy darjasi va unvonli – 47,1 %. Shu bilan birga oliy dargohlarning yo'nalishlarini zamon talablariga qarab

o'zgartirilib borilaypti. Chunonchi, 2004 yili 26 mart O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining № 144 qaroriga binoan sobiq Samarqand kooperativ instituti Samarqand iqtisodiyot va servis institutiga aylantirildi, menejment va marketing masalalari bo'yicha ixtisoslashgan iqtisodiyot; xalqaro turizm, turizm menejmenti, turizm bo'yicha operatorlik xizmatlar biznesi; xizmat ko'rsatish sohasi tarmoqlari servisi va uni tashkil etish; moliya, bank va sug'urta xizmatlari sohasini tashkil etish va boshqarish bo'yicha yuqori malakali mutaxassislar tayyorlash va shular bo'yicha amaliy ahamiyatga ega bo'lgan amaliy-ilmiy, qidiruv ishlarini amalga oshirish uchun ilmiy-tadqiqot bazasini shaqllantirish ustuvor vazifalari belgilandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining (2006 yil 17 aprel NPP 325) "O'zbekiston Respublikasida 2006-2010 yillarda xizmat ko'rsatish va Servis sohasini rivojlantirishni jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" qarori ham institutimiz, yurtimiz ilmiy ahlini, shu sohadagi ilmiy-izlanish ishlarini rivojlantirishga yanada ruhlantirdi va amaliy vazifalarni ishlab chiqilishiga undadi.

1.2. Ilmiy izlanish-tadqiqot faoliyatini takomillashtirish va hozirgi vaqtda qo'yilgan vazifalar

Yuqorida keltirilgan manbalardan ma'lum bo'ldiki, O'zbekiston so'nggi yillarda ilmiy-tadqiqot faoliyati samaradorligini oshirishga, ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishda, mamlakatni demokratik yangilashda fanning rolini kuchaytirishga qaratilgan keng ko'lamli ishlar amalga oshirilib kelmoqda. Zamonaviy sanoat ishlab chiqarish, energetika, qishloq xo'jaligi va iqtisodiyotning boshqa tarmoqlari, fan va texnikaning g'oyat muhim ilmiy va texnologik muammolarni hal qilishga qaratilgan fundamental, amaliy

tadqiqotlar va innovasiya ishlar sohasidagi 25 davlat ilmiy-texnika dasturi bo'yicha ishlar olib borilmoqda.

Ilmiy-tadqiqot muassasalarini bazaviy ta'minlash tizimidan ilmiy-texnik vazifalarni hal qilishga qaratilgan maqsadli loyihalarni moliyalashga o'tish ilmiy jamoalar ijodiy faolligini rag'batlantirilishini, ularning sa'y-harakatlari real yakuniy natijalarga erishishga safarbar qilinishini, fan va texnika taraqqiyotining dolzarb masalalari hal qilinishini, ularning ishlab chiqarishga joriy etilishini ta'minladi. Ilmiy-texnika sohasida xalqaro aloqalar jadal rivojlanmoqda. Bunday natijalar, albatta ilmiy izlanish ishlari yurtimizda davlat tomonidan to'g'ri yo'naltirilganligini natijasidir.

O'zbekistonda ilmiy izlanish rivojlanishini asosiy yo'nalishlarini O'zbekiston Respublikasi Vazirlar maxkamasi qarorlari bilan aniqlanib beriladi va istiqbolli - o'ta muhim ilmiy ishlarning barcha sohalariga birinchi o'rinda kadrlar jalb etilib keraqli material va moliyaviy resurslar bilan ta'minlanadi. O'zbekiston xalqining farovonligini oshiruvchi, ko'zlangan iqtisodiy va sosial maqsadlar, jamiyatning ma'naviy-madaniy hayotini rivojlantiruvchi, davlatimiz xavfsizligini mustahkamlovchi barcha ilmiy-izlanish ishlari-istiqbolli, o'ta muhim ilmiy ishlar hisoblanadi.

Ilmiy izlanishlarning umumiy tashkillantirilishi va rivojlanishini umumiy boshqarilishi Oliy Majlis, uning fan, ta'lim, madaniyat va sport bo'yicha qo'mitasi, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi ho'zurdagi «Fan va texnologiyalarni rivojlantirishni muvofiqlashtirish» qo'mitasi olib boradi.

Maqsadga muvofiq shuni aytib o'tish kerakki, O'zbekistonda mustaqillikning dastlabki kunlaridanoq fan va texnika sohasining rivojlanishi uchun ko'plab tashkiliy-amaliy ishlar olib borildi. Jumladan, 1992 yil 18 fevralda O'zbekiston Respublikasi "Fan va texnika qo'mitasi" to'zildi, 2002 yil 20 fevraldagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ilmiy-tadqiqot faoliyatini tashkil etishni takomillashtirish to'g'risida"gi 3029 farmoni va

Vazirlar Mahkamasining 2002 yil 4 martdagi "Ilmiy-tadqiqot faoliyatini tashkil etishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 77-qaroriga binoan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi ho'zurida "Ilmiy-texnika taraqqiyotini Muvofiqlashtirish kengashi" to'zildi va texnologiyalar markazi hamda yirik ilmiy va investisiya loyihalarini ekspertizadan o'tkazish kengashi tashkil etildi, 2006 yil 7 avgustdan O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Fan va texnologiyalar rivojlanishini muvofiqlashtirish va boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" qarori bilan, mamlakatimiz ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida fanning rolini kuchaytirish, ilmiy-texnika taraqqiyoti boshqaruvini erkinlashtirish, ilmiy tadqiqotlar texnologik va konstruktorlik ishlanmalari darajasi, sifati va dolzarbligini oshirish, ulardan samarali foydalanish uchun shart-sharoit yaratish maqsadida, muvofiqlashtirish kengashi va uning ijrochi organlari – Fan va texnologiyalar markazi hamda yirik ilmiy va investisiya loyihalarini ekspertizadan o'tkazish kengashi tugatilib, o'rniga O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi ho'zurida "Fan va texnologiyalarni rivojlantirishni muvofiqlashtirish qo'mitasi" tashkil etildi. Qo'mitaning tarkibiy qismi 42

kishi, ijro apparati boshqaruv xodimlarining eng ko'p soni 25 kishi etib belgilandi.

Qo'mitaning asosiy vazifalariga:

- - fan va texnologiyalarni rivojlantirishning ustivor yo'nalishini ishlab chiqish;
- - ustivor yo'nalishlarni amalga oshirish bo'yicha faoliyatni muvofiqlashtirishni ta'minlash;
- - ilmiy-tadqiqot ishlar natijalarini qo'llanilishini monitoring qilishni tashkil etish;
- - xalqaro hamkorlikni rivojlantirish. Ilmiy loyihalar tanloviga qatnashish uchun ko'maqlashish va boshqalar.

Qo'mita raisligiga O'zbekiston Respublikasi Fanlar akademiyasi prezidentini tayinlanishi, fan namoyondalari va hokimiyat strukturasi da chambarchas bog'liqligini yana bir-bor ta'kidladi.

Oliy Majlis deputatlari orasidan saylangan maxsus fan, ta'lim, madaniyat va sport qo'mitasi turli vazirliklar, markaziy muassasalar, korporasiya, konsernlari, uyushma va kompaniyalaridagi ilmiy izlanish ishlarining natijalarini baholash va nazoratini olib boradi.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi davlat boshqaruvining oliy organi sifatida, yurtimizda olib borilayotgan ilmiy izlanish ishlarining umumiy rahbarligini olib boradi. Shu bilan birga yurtimizda fan va texnika umumiy siyosatini ta'minlaydi; axborotlar ishlab chiqarishni tashkillashtiradi; ilmiy va ilmiy texnikaviy muammolarning asosiy yo'nalishlarini aniqlaydi; ilmiy izlanish ishlarining effektivligini oshirish uchun aniq qarorlar qabul qilib, ilmiy izlanish natijalarini xalq xo'jaligi sohasiga tadbiq etishni tashkillashtiradi.

Vazirlar Mahkamasi ilmiy izlanish ishlarining kompleks reja va dasturlarini ishlab chiqib Oliy Majlis Mahkamasiga berib tasdiqlaydi, O'zbekiston Fanlar Akademiyasi ishlarini ham yo'naltiradi.

Mamlakatimizdagi olib borilayotgan ilmiy izlanish ishlarining rahbarligini Vazirlar Mahkamasi maxsus tarmoqlararo to'zilgan - Davlat qo'mitalari orqali olib boradi. Bularga: O'zbekiston Respublikasi Fan va texnika Davlat qo'mitasi; O'z.R. Davlat mulki va tadbirkorlikni qo'llab quvvatlashni boshqarish Davlat qo'mitasi; O'z.R. Davlat arxitektura va qurilishi qo'mitasi; O'z.R. Davlat geologiya va mineral resurslari qo'mitasi; O'z.R. Dexqonchilik kompleksini moddiy-texnikaviy ta'minlash va texnikani to'zatisht davlat kooperativ qo'mitasi; O'z.R. Davlat jismoniy tarbiya va sport qo'mitasi; O'z.R. Davlat soliq qo'mitasi; O'z.R. Davlat tabiatni muhofaza qilish qo'mitasi

va O'z.R. Davlat o'rmonchilik qo'mitasi kiradi. Bu qo'mitalarning barcha raislari O'zbekiston Vazirlar Mahkamasining a'zolari hisoblanadilar.

Biz bilamizki, Vazirlar Mahkamasi O'zbekiston Respublikasining Markaziy muassasalari va Vazirlar Mahkamasi qoshidagi Markaziy muassasalaridan tarkib topgan.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy muassasasiga: O'z.R. Fanlar Akademiyasi, O'zbekiston davlat koinotni tadqiq etish agentligi "O'zbekiston", "Maxsusqotishma" respublika tashkiloti, O'z.R. Mualliflar huquqini himoya qilish Davlat agentligi, Chet el investisiyalari agentligi va boshqalar kiradi.

O'zbekiston Vazirlar Mahkamasi xo'zuridagi markaziy muassasalar tarkibiga: O'z.RVM. ho'zuridagi Oliy Atestasiya Komissiyasi - "O'z.OAK"; "O'z.davstandart"; "O'z.geodeziya"; Bosh gidromet, Respublika atamashunoslik qo'mitasi "Atamaqo'm" va boshqalar kiradi. Bularning hammasi yurtimizda olib borilayotgan ilmiy-izlanish ishlarining rivojlanish siyosatiga o'z hissalarini qo'shib boradilar.

O'zbekiston Fan va texnika davlat qo'mitasi fan va texnika asosiy yo'nalishini belgilaydi, ilmiy-izlanishlarning effektivligini oshirish, olingan natijalarni amaliyotga tadbiiq etish chora-tadbirlarni ko'radi; ilmiy-texnikaviy axborotlarning tadbiiq nazoratini olib boradi; tarmoqlararo muammolarni koordinasiya ishlarini amalga oshirish bilan birga fan va texnika sohasida aloqalarni olib borishni amalga oshiradi.

Fan va texnika qo'mitasi ilmiy-texnikaviy axborot bo'yicha metodologik rahbarlikni va asosiy yo'nalish ishlarining bajarilish nazoratini va ilg'or texnologiyalarni va tashviqot qilish ishlarini olib boradi.

Bu borada, turli xil ko'rgazmalar, ilmiy simpozium, syezdlar, konferensiyalar va boshqalarni tashkil etadi.

Xalq xo'jaligining tarmoqlari rahbarligini vazirliklar olib boradi. Ular Davlatda umumiy bir fan va texnikaviy siyosatni olib borishadi va o'zlariga

mansub bo'lgan barcha tarmoq korxonalarida, tashkilotlarida ilmiy-izlanish ishlarining ilg'or natijalarini tadbiq etish ishlarini olib borishadi.

Vazirliklar o'zlarining bu sohadagi ishlarida, o'z sohalari bo'yicha dolzarb bo'lgan ilmiy-texnikaviy muammolarini ishlab chiqadilar, olingan natijalarni amaliyotda tadbiqini uyushtiradilar va tarmoqlararo ilmiy-texnikaviy muammolarni yechishga, ilmiy-texnikaviy konstruktortlik tashkilotlar ishlarini tashkillashtirish va ularni rahbarligini, moliyalashtirish, ular bajarayotgan ishlarini Fanlar Akademiyasi ilmiy muassasalari va oliy o'quv yurtlari bilan birgalikda olib borishlarini tashkil etadilar. Bunda ular o'zlarida tashkil etilgan ilmiy-texnikaviy kengash maslahati va ko'rsatmalari orqali olib boradilar. Bu kengashlarda yurtimizning yirik olimlari, Fanlar Akademiyasi va oliy o'quv yurtlaridan taklif etiladi.

O'zbekistonda eng yuqori ilmiy tashkilot bu - O'zbekiston Fanlar Akademiyasi - O'zFA hisoblanadi. U gumanitar va tabiiy fanlar bo'yicha fundamental ilmiy ishlarni olib borish bilan birga yurtimizda olib borilayotgan barcha ilmiy ishlar koordinasiyasini ham olib boradi.

O'zFAsi Vazirlar Mahkamasiga bo'ysinadi. Yurtimizda olib borilayotgan ilmiy-izlanish ishlarining anchagina qismi oliy o'quv yurtlarida olib boriladi.

Umuman olganda, Vazirlar Mahkamasidan boshlab, viloyat, tuman, har bir korxonada tashkilotlarda Davlat boshqaruv sistemasi orqali barcha ilmiy izlanish-tadqiqot ishlari olib boriladi.

Oliy o'quv yurtlarida ilmiy izlanish ishlari ilmiy kengashlar orqali, rektor, rektorning o'quv ilmiy ishlar prorektori, fakultet dekani va uning o'quv-ilmiy ishlar bo'yicha muovini orqali olib boriladi.

Yuqorida keltirilganlardan shuni xulosa qilishimiz mumkinki, O'zbekistonning mustaqillik yillarida ta'lim tarbiya, bilim va ilm, tizimini isloh qilish, kadrlar tayyorlashni zamon talablari darajasiga ko'tarish sohasida muhim

MUNDARIJA

	So'z boshi.....	3
1.	O'zbekistonda ilmiy izlanish ishlarining rivojlanishi.....	5
1.1.	O'zbekistonda ilmiy izlanish ishlarining tashkillantirishi.....	5
1.2.	Ilmiy izlanish-tadqiqot faoliyatini takomillashtirish va hozirgi vaqtda qo'yilgan vazifalar.....	10
2.	Ilmiy izlanish, tadqiqot va ijodda falsafaning funksiyasi.....	19
2.1.	Falsafa fanlarning fani ekanligining mohiyati.....	19
2.2.	Falsafa va fan tarixida ilmiy izlanish va ijod muammolarining ishlab chiqilishi.....	22
2.2.1.	Ilmiy-falsafiy sistemasining ilk kelib chiqishi.....	22
2.2.2.	Uyg'onish va yangi davrda falsafa va fan.....	25
2.2.3.	Ilmiy izlanish nazariy muammosining qo'yilishida sharq mutafakkirlarining hissi.....	37
3.	Ilmiy jarayonlarning formasi, metodi va metodologiyasi.....	44
3.1.	Ilmiy izlanish asosi, tadqiqot va ijod tushunchalari.....	44
3.2.	Ilmiy izlanish metodologiyasidagi asosiy metodlar.....	58
3.2.1.	Ilmiy bilishning empirik va umumiy metodlari.....	58
3.2.2.	Ilmiy izlanish va ijodda fakt.....	79
3.2.3.	Ilmiy izlanish jarayonida gipoteza, prognozlash va ilmiy oldindan ko'ra bilish.....	86
3.2.4.	Nazariy va amaliy ilmiy izlanish.....	101
4.	Ilmiy izlanishda tilning shaqllanishi va formal logikaning taffakurda qo'llanilishi.....	147
5.	Ilmiy izlanish va hozirgi zamon informasion sistemalar globalizasiyasi.....	156
6.	O'zbekistonning ijtimoiy iqtisodiy rivojlanishida ilmiy izlanish metodologiyasi.....	167
7.	Ta'lim jarayonida ilmiy izlanish texnologik uslubiyati.....	178
7.1.	Oliy ta'lim muassasida talabalar ilmiy izlanish ishlarining olib borilishi.....	178
7.2.	Ilmiy mavzudagi kurs ishlari (loyihasi) malakaviy bitiruv ishlarining bajarilishi va rasmiylashtirilishi.....	183

7.3.	Magistratura davridagi talabalar faoliyatida ilmiy tadqiqot, ilmiy izlanish strukturasi.....	197
7.4.	Ilmiy izlanish ishlari, magistrlik dissertasiyasini bajarish, rasmiylashtirish va himoya qilish tartibi haqida.....	205
7.5.	Kadrlar tayyorlash milliy dasturida ilmiy xodimlar tayyorlash haqida.....	215
8	Intellektual mulk sohibi bo'lish va uning muhofazasi to'g'risida.....	223
	Foydalanilgan adabiyotlar ruyxati.....	240